

Коваленко А.О.

студент,

Науковий керівник: Завидович В.В.

викладач,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

**ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД І ПОБУТ ГЕРОЇВ
ВІКТОРІАНСЬКОГО РОМАНУ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ
ЇХ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ (ЗА РОМАНОМ Ч. ДІККЕНСА
«ПРИГОДИ ОЛІВЕРА ТВІСТА»)**

Вікторіанська епоха стала переламним моментом не лише в історії Британії, а й мала величезний вплив на розвиток літератури всього світу. Творчий маніфест письменників періоду – правдиве і детальне відтворення дійсності. Проте, як і належить творчим особистостям, кожен митець давав суб'єктивну оцінку цій дійсності. Тому всіх представників вікторіанської літератури можна умовно поділити на дві категорії. Представники першої – це моралісти-романтики (Ч. Діккенс, Е. Гаскелл), які брали за основу просвітницькі традиції письма. Друга група представлена письменниками, чия творчість має відверто викривальний характер (В. Теккерей, О. Уайльд, Л. Керрол). Місією Ч. Діккенса як представника першої течії було здійснення виховного впливу на читача. Як реаліст Діккенс не міг оминати такі деталі, як побут і одяг героїв, що допомагає читачу глибше зрозуміти особливості їхніх характерів.

На сьогодні в літературознавстві вже існує ряд публікацій, присвячених морально-етичному спрямуванню творчості Ч. Діккенса в цілому (Лібман З., Сільман Т., Тугушев М., Донован Ф., Адріан А., Генієва О.) і художнім особливостям та характерам у романі «Пригоди Олівера Твіста», зокрема (Н. І. Гринчак та І. В. Богданова). Також деякі науковці досліджували цей твір в етнокультурній площині (В. Івашова, І. Катарський, В. Дмитрук). Але проблема зв'язку зовнішніх умов і вигляду персонажів з їх душевними якостями залишилася поза увагою науковців.

Тому мета цього дослідження полягає у встановленні зв'язку описів одягу і побуту героїв роману «Пригоди Олівера Твіста» з їхніми характерами.

На нашу думку, описані Діккенсом умови проживання героїв не тільки дають певне уявлення про побут тогочасного населення Англії, а й слугують своєрідним інструментом для розкриття внутрішнього світу героїв. Наприклад, письменник змальовує моторошну домівку злодіїв з неймовірною майстерністю, даючи читачам певний натяк на те, представники якого соціального прошарку тут проживають: *«Стіни й стеля кімнати зовсім почорніли від часу й бруду. Перед каміном стояв дощаний стіл, а на ньому – свічка, встромлена в пивну пляшку, дві-три олов'яні кварта, хлібина, масло й тарілка. На сковорідці, підвішеній над вогнем на дроті, смажилася ковбаса, а над нею схилився з довгою виделкою в руці старезний зморщений єврей з ницим бридким обличчям, зарослим кошлатою бородою. Вдягнений він був у засмальцьований, розхристаний на грудях байковий халат, і, здавалось, увагу його поглинали водночас сковорідка й вішалка, на якій висіла сила-силенна шовкових носовиків. Кілька старих матраців, що правили за постелі, лежали рядком на підлозі»* [1, с. 73]. Ще гірша картина постає перед читачем, коли він опиняється в оселях Вільяма Сайкса, найбільшого негідника серед цього злочинного угруповання. Це єдиний персонаж, який повністю позбавлений позитивних рис. Вбогість помешкання Сайкса вказує на цілковиту відсутність душевних якостей героя: *«Зовнішнім виглядом вона значно поступалася попередній оселі – крихітна за розміром, вона була до того ж скупо вмебльована і освітлювалася лише одним, пробитим у скісному даху, віконцем, яке виходило в брудний глухий провулок. Не бракувало тут і інших доказів того, що останнім часом доля була не дуже прихильна до цього славного джентльмена. Убогі меблі, відсутність будь-яких життєвих вигод, а також зникнення такого дрібного рухомого майна, як переміна одяжі й білизни, промовляли про тяжкі злидні»* [1, с. 287]. Таких описів у романі «Пригоди Олівера Твіста» досить багато, тому, зосереджуючись на головному, слід згадати й про трунаря містера Саурбері. Маленький Олівер потрапив до цього чоловіка прямо з робітного будину, тоді він ще не здогадувався, що

йому доведеться бачити таке: *«Металеві таблички для трун, берестові стружки, цвяхи з блискучими головками, клапті чорної тканини валялися на підлозі, а стіну за прилавком прикрашала картина – зображення двох плакальників у туго накрохмалених краватках на посту перед дверима будинку, до якого наближався катафалк, запряжений четвернею вороних коней. У кімнаті було душно й жарко. Здавалося, в повітрі стояв запах домовин. Закамарок під прилавком, де лежав повстятий матрац, скидався на могилу»* [1, с. 47]. Описана картина проймає читача жахом, переповнює його співчуттям до бідолашної дитини. Автор навмисне поміщує головного героя в такі умови, щоб на фоні задушливих, темних і брудних кімнат показати внутрішню чистоту Олівера.

У «Пригодах Олівера Твіста» представлено немало розгорнутих описів помешкань, трактирів і соціальних установ. Проте куди більший обсяг становлять авторські відступи, що стосуються зовнішнього вигляду героїв, а саме, їх одягу. У рамках одного дослідження неможливо проаналізувати всі подібні відступи, але головне, на чому хотілось би загострити увагу, – це питання опису зовнішнього вигляду героя в розрізі його статусної еволюції чи деградації. Також ми простежимо особливості характерів окремих персонажів крізь призму їх зовнішнього вигляду.

Отже, літературознавство розглядає поняття «еволюція» і «деградація героя» в духовній площині. Говорячи про роман «Пригоди Олівера Твіста», можна виділити цікаву особливість: усі головні герої протягом твору не зазнають значних змін характеру. Ми чітко бачимо, як благодійники залишаються благодійниками, а негідники-негідниками. Цього вимагало дидактичне спрямування твору, використання такого прийому було запозичене автором з просвітницької і романтичної літератури [2, с. 293]. Тому Діккенс «нагороджує» своїх персонажів відповідно до їх заслуг: благодійники щасливо живуть у своїх охайних домівках, а злодії й скупі чиновники опиняються або на шибениці, або гниють у тяжких злиднях [3, с. 8]. За цей відверто неправдоподібний підхід В. Теккерей часто критикував свого літературного суперника, але Діккенс стояв на своєму [4, с. 27]. Таким чином, описи зовнішнього вигляду в контексті еволюції/деградації героїв набувають матеріального змісту,

тобто вказують на зміну статусу персонажа в суспільстві, викликану його поведінкою.

Прикладом статусної еволюції виступає сам Олівер Твіст. Зовнішня оболонка цього образу змінюється. На початку роману хлопець постає перед нами «безрідним сиротою у блаженській, пожовклій від неодноразового вжитку коленкоровій сорочині», а після викрадення Олівер описується вже справжнім джентльменом: «– Ви подивіться, як він вичепурений, Фейгіне! – вигукнув Чарлі, підносячи свічку так близько до Оліверової курточки, аж та мало не зайнялася. – Подивіться на цього ферта! Найтонше сукно, фасон – крик моди! Ой, потіха! Та ще й з книжками! Ну, чим не джентльмен, Фейгіне!» [1, с. 125]. Злодії глузують і знущаються з наляканої дитини, відібравши в нього всі речі, але доля вже готує хлопцеві подарунок за його добре серце. Одним же з найчіткіших випадків статусної деградації ми спостерігаємо в образі містера Бамбла. Цього скупого і лицемірного прислужника антигуманної ювенальної системи, цікавлять лише гроші і кар'єра. Таким службовець постає на початку твору, коли він домовляється з трунарем щодо продажу Олівера як наймита:

«– Господи! – вигукнув трунар, беручи містера Бамбла за оздоблену золотим галуном вилогу шинелі. – Саме про це я й хотів з вами поговорити! Розумієте... Боже, який гарний гудзик, містере Бамбл! Досі я не помічав його. – Так, мені теж подобається, – відповів бідл, гордовито подивившись на великі бронзові гудзики, що прикрашали його шинель» [1, с. 42]. У розділі XXXVII читач зустрічає вже зовсім іншого Бамбла. Персонаж втрачає свою посаду, його шлюб виявляється невдалим, а вбрання виглядає вже куди більш скромно: «Куди поділися обиштий галуном сюртук і трикутний капелюх? Хоч нижня половина його тіла була і тепер убрана у формені бриджі, але то були не ті бриджі. Хоч на ньому був сюртук з широкими фалдами, тільки фалдами цими він скидався на той колишній сюртук, а більше нічим. Що ж до славетного трикутного капелюха, то він поступився місцем звичайнісінькому круглому. Містер Бамбл більше не був парафіяльним бідлом. Є посади, які, на додачу до істотніших вигід, з ними пов'язаних, набувають особливої солідності й ваги завдяки сюртукам та

жилетам, що ці посади позначають» [1, с. 270]. Таким чином, автор виносить вирок негативному персонажу.

Розглядаючи проблему співвідношення «зовнішній вигляд – характер», для аналізу ми відібрали таких персонажів: Віляма Сайкса, містер Грімвіга і Розу Мейлі. Про тирана Сайкса ми вже згадували. Чарльз Діккенс наділив цього героя не лише негативним характером, а й досить відразливим зовнішнім виглядом: *«Слова ці належали кремезному чолов'язі років тридцяти п'яти, убраному в чорний плисовий сюртук, дуже засмальцьовані коричневі бриджі, шнуровані черевики й сірі бавовняні панчохи на товстих ногах з опуклими мускулястими литками, – дивлячись на такі ноги при такому вбранні, завжди відчуваєш, що їм чогось бракує, а потім здогадуєшся: кайданів! На голові в незнайомця був коричневий капелюх, а на шиї – брудна строката хустка, обтріпаними кінцями якої він стирав з обличчя пиво»* [1, с. 100]. Безцеремонний злодій спілкується лише лайкою, він не поважає ані пересічних людей, ані членів своєї банди. Майже весь свій час Сайкс проводить у найбрудніших трактирах Лондона, обдумуючи свої темні справи: *«У темній кімнаті смердючого шинку в найбруднішому закутку Літл-Сефрон-Хіллу, в похмурому, моторошному кишлі, де взимку цілий день горить газовий ріжок, куди влітку не зазирає жоден промінь сонця, над олов'яним кухлем і чаркою, від яких тхнуло спиртним, сидів чоловік у плисовому сюртуці, коричневих бриджах, панчохах і шнурованих черевиках...»* [1, с. 116]. Сайкс не має ні краплини совісті. Він живе злодійськими інстинктами, а не мудрістю і керується емоціями, а не здоровим глуздом.

Досить нетиповим персонажем у цій сентиментальній атмосфері постає дивакуватий містер Грімвіг. Письменник вводить цей комічний образ з метою розбавлення напруги, яку читач відчуває протягом всього твору: *«В цю мить до кабінету зайшов, спираючись на товстий ціпок, кульгавий гладкий дідуган у синьому сюртуці, смугастому жилеті, нанкових штанях, гетрах і крилатому білому капелюсі із зеленою облямівкою. З-під жилета в нього витикалося дрібно гофроване жабо, на грудях на довжелезному сталевому ланцюжку теліпався ключ, а нашийна хустка була зав'язана вузлом завбільшки як апельсин. Обличчя гостя весь час кривилося в*

чудернацьких гримасах, які годі було описати. Говорячи, він мав звичку схилити голову набік і дивитися на співрозмовника скоса, що надавало йому дивовижної схожості з папугою» [1, с. 111]. Грімвіг дуже балакучий і часом нервовий, він вважає Олівера злодієм і панічно боїться померти, ненароком послизнувшись об апельсинову шкуринку.

Серед нечисельних жіночих образів, найбільше виділяється Роза Мейлі. Попри невисоке походження дівчина є носієм чи не всіх рис вікторіанського ідеалу жіночності. Її вбрання свідчить про найбагатродніші риси характеру, такі як скромність, порядність і доброта: *«Вдягнена вона була просто, але із смаком; загалом старосвітський крій її убрання вигадливо поєднувався з кількома лініями новітньої моди, які не псували, а, навпаки, тільки підкреслювали красу старого стилю» [1, с. 217].* Незважаючи на юний вік, дівчина проявляє ще й материнські якості, турбуючись про Олівера, мов про рідного сина. Згодом хлопчик дізнається, що Роза – його тітка.

Таким чином, побутові умови і одяг героїв роману «Пригоди Олівера Твіста» стають відображенням їх внутрішніх якостей. Ці складні образи письменник поміщає в цілком реальне середовище з брудними кімнатами, смердючими трактирами і тісними вуличками, що повністю перевертає уявлення про вікторіанський Лондон. На фоні цих жахливих місць головний герой ще більше ідеалізується. Важливим інструментом у розкритті образів стають описи їх зовнішнього вигляду. Зі вбрання кожного з персонажів читач може зробити висновки про стиль життя, рід занять і риси їх характеру. Згідно із цими рисами Діккенс ділить героїв на дві категорії: «благодійників» і «злодіїв». Діккенс не вводить жодного персонажа-злодія, який би став на бік добра. Такою можна було б вважати Ненсі, але автор постійно підкреслює, що вона опинилася не в своїй тарілці ще із самого початку. Письменник у цьому аспекті немовби керується Біблійним принципом з книги Одкровення: «нехай святий ще освячується, а грішник хай ще опоганюється». Тому всі описові відступи ми можемо розглядати лише в контексті висвітлення матеріальної еволюції чи деградації героїв. Це є ніщо інше, як

встановлена автором система нагород і покарань своїх героїв за їх вчинки.

Список використаних джерел:

1. Діккенс Ч. Пригоди Олівера Твіста : Роман / Перекл. М. Пінчевський, Г. Пінчевська-Чекаль, О. Терех. Київ : Дніпро, 1987. 423 с.
2. Богданова І. В. Реалізм Ч. Діккенса: синтез елементів різних художніх систем (за романом «Пригоди Олівера Твіста»). *Мова і культура*. 2012. № 15. С. 293–300.
3. Сосницька Г. П. Діккенс та його персонажі. Львів : ВІМПТ ЦБС, 2017. 32 с.
4. Федорова О. В. Робочий зошит для аудиторної та самостійної роботи з історії літератури країн англійської мови (семестр 4). Хмельницький : ХГПА, 2019. 40 с.

Мухіна А.С.

студент,

Науковий керівник: Пічугіна Т.Є.

кандидат філологічних наук, доцент,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ПЕРША КІНОАДАПТАЦІЯ РОМАНУ

АЛЬФРЕДА ДЬОБЛІНА «БЕРЛІН АЛЕКСАНДЕРПЛАЦ»

Дискусії щодо екранізації літературних творів тривали довгий час і формально завершилися тільки в 1930-х роках. Були винайдені такі засоби заміни літературних образів кінематографічними, щоб метафора, різноманітні операторські прийоми не вступали в протиріччя зі стильовою манерою автора.

Екранізація – це перетворення засобами кіно творів літератури – прози чи театральної драматургії. У науковому дискурсі екранізацію ще називають кіноінтерпретацією, кіноадаптацією, кінотранскрипцією та кіноверсією літературного твору [1, с. 137]. У науковій літературі було розроблено велику кількість класифікацій екранізацій. Одну з найвідоміших здійснив Дадлі Ендрю, який